

Puolinainen lasi täynnä kysymyksiä

■ Tiedotusoppi on aika kehittymätön ihmistiede, sanoi Pertti Hemánus muutama vuosi sitten oppikirjatekstissään, liittyen näin optimistien rintamassa samoihin asetelmiin, jotka veivät Bernard Berelsonin pitämään hautajaispuhetta koko oppialalle jo viisi-kymmenluvun lopulla. Lasi on puolityhjä tai puoliksi täysi, riippuu katsojasta.

Ilmeisesti puolillaan oleva lasi hämmentää monia muitakin. Viime aikoina oppialalle on virinnyt intoa määritellä omia lähtökohtiaan: oppihistoriallisia tarkasteluja on ilmestynyt joko suppeina katsauksina ja käsitetarkasteluina tai laajoina monografioina. Näiden artikkeleiden, katsausten ja kirjojen spektri jos mikä osoittaa, että viestinnän tai tiedotusopin tutkimuksen oppihistoriaa voi tarkastella hyvin monella tavalla. Keskustelua ei kuitenkaan ole paljonkaan syntynyt, liekö kysymysmerkkejä sitten liikaa.

Tiedotustutkimus päätti sekini käsitellä oppihistoriaa yhden teemanumeron verran. Väki oli virittyntä, suunnittelukeskustelu vilkasta. Lehti tuntui juuri oikealta areenalta 'tieteiden risteyspaikan' kartoittamiseen, sillä useissa suppeissa artikkeleissa olisi pakko terästää sanottavansa, vedellä moniaita veitsenteräviä viiltoja. Toteutus oli paljon tuskallisempaa — ei siksi, että kirjoittajien miekat eivät olisi olleet teräviä vaan siksi, että olennaisen olemus tuntui ameebalta, joka jatkuvasti muuttaa muotoaan. Tuntui siltä, että lehteen mahtuu vain sirpale siitä, mitä pitäisi. Haasteen ottajia löytyi silti kiittävästi, oppinutta ja ajattelevaa väkeä, jonka joko opetus tai tutkimus on vienyt perimmäisten kysymysten äärelle. Tuloksen näette ohessa: kotimaisia ja ulkomaisia puheenvuoroja alalta, joka elää.

Kotimaisten puheenvuorojen lisäksi olemme kääntäneet kaksi artikkelia vuodelta 1975. Sekä Niklas Luhmann että James Carey esittävät eräänlaisen ohjelman siitä, miten viestinnän ja yhteiskunnan suhteet pitäisi ymmärtää. Artikkelit eivät käsittele oppihistoriaa, ne ovat sitä. Arvelimme, että artikkelien julkaisemisesta vierähtäneet parikymmentä vuotta antaisivat lukijalle mahdollisuuden arvioida myös, miten ohjelmanjulistukset ovat toteutuneet. Artikkeleita seuraavissa kolmessa haastattelussa omat näkemysensä esittävät, kuinkas muuten, kolme yhdysvaltalaisista tutkijaa.

Miten tuntuukaan siltä, että viestinnän tutkimus on keskustansa valinnut ja kuulostelee tarkoin jokaista nuppineulan pudotusta angloamerikkalaiselta ja erityisesti amerikkalaiselta suunnalta, kun taas muualla maailmassa saa käydä melkomoinen ukonilma eivätkä tutkijat silti valpastu?

Joskus muinoin suomalainen näsäviisas päätti pohjoismaisessa tutkijakokouksessa, että suomalaiset ja tanskalaiset muodostivat tiedotusopin eturintaman Pohjollassa, Ruotsi ja Norja kuuluivat B-sarjaan. Kun tanskalaiset olivat fiksuja mutta puhuivat mahdotonta kieltä, meillä olikin siellä ylhäällä aika yksinäistä, mutta taso toki säilyi korkeana. Ties vaikka arviossa olisi silloin ollut siteeksi tottakin, mutta eiköhän olisi

aika tarkistaa käsitys edes parinkymmenen vuoden päästä? Viime vuoden Trondheimin pohjoismaisen tutkijakokouksen olisi pitänyt antaa aihetta rankkaan itsetutkiskeluun, sillä kokouksen sato oli rikas ja sanotaanko nyt varovaisesti, että suomalaiset eivät suinkaan olleet ainoita, jotka profiloituivat näyttävästi. Olemme vaarassa menettää paljon, jos yksioikoisesti silmäämme merta edemmäksi kalaan. Sama koskee tietysti muitakin lähinaapureita, idässä ja etelässä. Lienenkö ainoa, joka on joutunut vai-vautuneesti ulkomailla selittelemään, kun ovat ruvenneet kyselemään, mitä Venäjän viestinnän tutkimukselle on maan myllerryksissä tapahtunut; kysymyksistä on kuultanut ilmiselvä oletamus siitä, että tottahan minä naapurini asiat tiedän.

Ja kun nyt Eurooppaan mennään, niin mitä se sellainen eurooppalaisuus tutkimuksessa on, joka etsii yhteytensä yksioikoisesti Atlantin takaa? Kritikoimme kukaties, mutta hyrräämme silti amerikkalaisen tutkimuksen ympärillä, näinä aikoina vielä sattu-manvaraisen näytön turvin, sillä harvat uudet kirjastoihin tilattavat kirjat eivät välttämättä ole ajatuksellisesti uusinta uutta vaan valtavirtaa, suurten kustantajien helposti saatavilla olevaa tarjontaa.

Olemme myös alistuneet markkinavoimille. Moniko eurooppalainen on pohtinut syövereitä myöden, miksi Habermas ja Lacan työntyivät viestinnän tutkimuksen kansainväliseen keskiöön vasta sitten, kun he olivat päässeet armoihin Yhdysvalloissa? Uskoakseni kriittinen keskustelu tällä alueella alkaa meilläkin pikapuoliin, sillä alalla on nyt entistä enemmän nuoria, jotka lukevat Lacaninsakin alkukielellä. Luhmann on menossa Yhdysvaltojen markkinoille. Seurataanpa miten miehen käy — ja mitä meillä tapahtuu.

Amerikkalaiseen keskittymällä menetämme helposti paitsi muiden kielialueiden tutkimuksen salaiset puutarhat myös tarkkasilmäisyytemme ylipäättään. Teemme pikapäätelmiä vähäisellä näytöllä, yleistämme ja vedämme mutkat suoriksi. Tämä pätee myös Yhdysvaltoihin: kun me nyt ihastelemme ja vihastelemme yhdysvaltalaisen kulttuuritutkimuksen saavutuksia, amerikkalaisen tutkimuksen kiintoisin kärki onkin ehkä jo siirtynyt poliittiseen taloustieteeseen...

Kiinnostuksen aaltoliikettä on yhteiskuntatieteelliseltä tutkimukselta turha kieltää, vaikka sillä toki on varjopuolensa. Jokaisen takkiin tarttuu jotakin kulloinkin 'muodissa' olevasta trendistä, vaikka itse pysyttelisikin trendien laitamalla. Tässä mielessä tutkijoiden yksilöhistorian analysointi on antoisaa kuten Terhi Rantanen jutussaan todistaa. Kissalla on seitsemän elämää, mutta vielä useampia tuntuu olevan esimerkiksi alalla edelleen liikkuvalla Everett Rogersilla.

Kehitystutkijat Victor Turnerista ja David Apterista Pirkkoliisa Ahposeen ovat puhuneet liminaalitulasta. Rajan maalla yhteisöt pysyvät elinvoimaisina, koska ne ovat kehittäneet uusiutumisen järjestelmiä, liminaalirituaaleja. Niissä voi vapautua ahdistavista normeista ja luoda uutta. Muutamista marginaalihakmoista alkanut kapina saattaa yltyä myrskyksi; Victor Turner kehottaa ottamaan narritkin vakavasti, sillä heissä jos missä elää uuden alun potentiaali. Rogers on käynyt liminaalirituaalit useampaan kertaan, mutta miten lie niiden suomalaisten laita, jotka ylenpalttisesti (itse)kriittisydessään yhteen aikaan pihistivät maailmalle lähetettyjä töitään, jotta väärät opit eivät enää leviäisi?

Tutustuminen klassikoihin ei ole pakkopullaa vaan harvinainen herkku. Ainakin

minut alkuperäisteksteihin perehtyminen on pannut monet kerran nieleksimään — mitä onkaan tullut hutaisevan lukemisen ja pinnallisten muka-oppihistorioiden perusteella sanotuksi vaikkapa 'suurista ällistä' Lippmanista, Lasswellistä, Lazarsfeldistä ja Lerneristä? Miten huikeita ajatuksen avaruuksia ovatkaan avanneet Harold Innis ja Eric Havelock, joiden sanomisia Marshall McLuhan parhaansa mukaan banalisoi? Jokainen etsii omat 'piristeklassikkonsa' itse; ne vaihtuvat ajan ja mielialan mukaan. Eikä kyse tietenkään ole siitä, että kaiken hyväksyisi, pikemminkin päinvastoin. Ajallinen etäisyyskö auttaa, kun tuntuu että pystyy jotenkin paremmin järjestämään ajatuksensa nyrkkeillessään vaikkapa Harold Innisin kuin jonkun oman aikamme gurun kanssa.

Tutkimustraditioiden tutkailun kautta löytyvät myös tutkimuksen yhteiskunnalliset liitännät, yhtäikaa ylevinä ja raadollisina.

Imago- ja modernisaatiotutkimuksen tausta oli selkeän kaksijakoinen: toisesta maailmansodasta toipuva ja kylmää sotaa kohti kirehtivä maailma yritti imagojen tutkimuksen kautta ymmärtää itseään ja kehityskommunikaation tutkimuksen kautta auttaa heikkoja, levittää liikkuvuutta ja lukutaitoa — ja saattaa siten kehitysmaat lopulta samanlaiseen yhteiskunnalliseen autuuteen kuin läntiset teollisuusyhteiskunnat. Daniel Lerner lähti Lähi-Itään tekemään kuuntelijatutkimusta, jonka tarkoituksena oli kasvattaa Voice of American suosiota alueella. Syntyi klassikkokirja, jos kohta yleisötutkimuskin.

Kehityskommunikaation kaari 50-luvun lopulta tähän päivään käy melkein dekkarista. Ensin olivat lernerit, schrammit ja rogersit ensimmäisessä tulemisessaan, varmoina siitä, että modernisaation avaimet piilevät nimenomaan viestinnässä, joka saattaa liikkeelle muut kehityksen prosessit. Ajatus oli naiivi ja kehitysusko kyltymätön, mutta jos 60-luvun kirjallisuutta lukee kohtuullisen oikeudenmukaisin silmälasein, toki siitä irtoaa paljon tärkeää asiaa ihmisestä tiedon tuottajana ja käsittelijänä. Kehityskommunikaatio eli viestinnän tutkimuksen keskiössä, ainokaisen kerran toistaiseksi. Kun riippuvuustutkimuksen aika koitti, viestintä jäi syrjään, sillä 'dependistojen' ensimmäinen polvi suhtautui viestintään vihamielisesti: joukkoviestintä ja muut organisoituneet viestinnän muodot nähtiin pahan kukkina, heikkojen riiston kiihdyttiminä. Harvoin ovat käsitykset yhtä rajusti muuttuneet 10 vuodessa! Meidän aikamme kulttuuririippuvuuksien tutkijat arvostavat toki taas viestintää, sillä etnografinen reseptiotutkimus on kunniaissaan, mutta viestinnän ja kehityksen suhteet ovat aika selkiytymättömät. Otto-ja antolainaus on selvästi niin päin, että kehityskulturalistit ammentavat viestinnän tutkimuksesta, kun 60-luvulla virta vei toiseen suuntaan.

Kehityskommunikaation oppihistoria ei ole kovinkaan kunniakasta sikäli, että kun yhteiskuntakäsitys oli naiivi, viestinnän tutkimus menestyi, mutta kun yhteiskuntakäsitys muuttui soliidimmaksi, viestinnän osuus kuihtui. Kehitysmaan ihmisellä on tänään digitaalikello ja kuokka samassa kädessä. Tätä ihmettä emme vieläkään osaa analysoida, saati ratkaista.

Hamid Mowlana ehdottaa, että kehityskommunikaation käsite korvattaisiin kommunikaation kehityksellä ja lakattaisiin liittämästä asia vain kehitysmaihin. Huutolaispoikia on nyt enemmän: myös itäisen Euroopan entiset sosialistimaat pyrkivät viestinnän maailmanjärjestelmään, jonka lait määräytyvät muiden tarpeiden mukaan. Heidät hy-

väksytään, koska heidän maitaan — toisin kuin laskunsa maksamatta jättäviä kehitysmaita — pidetään markkinoinnin kannalta potentiaaleina. Liekö 90-luvun kehityskommunikaation ideologia kovin paljon sofistikoitumpi kuin 60-luvun, pantiinpa sanat mihin järjestykseen tahansa?

Historia ei elä vain ulkomailla. Jokohan ammatillista skitsofreniaa pitkään potanut Suomen viestinnän tutkimus olisi kypsä rakentamaan oman oppihistoriansa, aluksi vaikkapa antologiana suomalaisen tiedotustutkimuksen eri vaiheista 20-luvulta tähän päivään? Väitän, että suomalainen tiedotustutkimus on poikkeuksellisen ja melkeinpä neuroottisen historiatonta. Väitän, että oppihistorian harrastus nytkin on suurelta osalta tuontitavaraa. Väitän, että jos ne ihmiset, jotka tekivät 60-luvulla behavioristista ja ne jotka tekivät 70-luvulla tiedontarvetta eivät jaksaa tai piittaa katsoa omaan ammatilliseen henkilöhistoriaansa, he tuskin pystyvät ammentamaan kovin syvältä tänäkään päivänä. Joka tapauksessa tämän päivän nuorilla tutkijoilla olkoon oikeus kohtuullisen pienellä vaivalla saada selville, mitä tämän maan tiedotusopillisessa tutkimuksessa on tähän mennessä tapahtunut. ”Joukkotiedotus ja yleisö” ja ”Yhteiskunnallinen tieto ja tiedotustutkimus” ovat — molemmat! — ruvenneet kiinnostamaan tämän päivän graduisteja, muita noiden aikojen airuita on lähes mahdoton kirjastoista jäljittääkään.

Tehdään se antologia, tehdään se jälkimmäisen opuksen toisen toimittajan Yrjö Littusen muistoksi. Ikuinen kyselijä liikkui terrierin ketteryydellä päivän aatteissa ja tapahtumissa, mutta ammensi aitona yhteiskuntatieteilijänä asioiden ymmärtämisen aineksia aikojenkin takaa, luontevasti paradigmasta toiseen loikaten mutta aina tehtyä työtä kunnioittaen.

Ullamaija Kivikuru